

В І Д Г У К
офіційного опонента про кандидатську дисертацію
ШПАК Олени Владиславівни
„Реалізація комунікативної категорії контакт у сучасному
англомовному дискурсі“ (спеціальність 10.02.04 – германські мови)

Дисертація Олени Владиславівни Шпак виконана у світлі функціонально-комунікативної лінгвістики і присвячена дослідженню комунікативної категорії (КК) КОНТАКТ. Предметом дослідження є способи і засоби реалізації цієї категорії у різних типах ситуацій англомовного інституційного та неінституційного дискурсів. Матеріалом дослідження слугує сучасне персонажне мовлення з прозових творів та художніх фільмів (жанри: драма, мелодрама, комедія, пригоди, мемуари, наукова фантастика). Кількісний обсяг практичного матеріалу вважаю достатнім для проведення належного наукового аналізу об'єкта.

Завдання, які ставить автор, за змістом і тактикою вирішення є **актуальними**. Уточнення поняття *контакт*, врахування національно-ментальних чинників його прояву як соціально-комунікативного явища, визначення рис контакту в зазначених типах дискурсу, встановлення співвідношення фатичності та інформативності контакту, визначення сутності унісонного і дисонансного контактів, виявлення та дослідження вербальних і невербальних засобів встановлення контакту, лінгвальних умов підтримки та розмикання – оцінюю як такі, що спрямовані на **поглиблення знань** про КК КОНТАКТ, зокрема, інтерактивної природи цього явища, умов, сфер засобів реалізації, специфіки мовленнєвої взаємодії англомовних комунікантів.

Ідея поглибити існуючі дані щодо визначення окреслених у завданнях характеристик КК КОНТАКТ знаходить втілення у **чотирьох** розділах дисертації.

У першому розділі автор викладає теоретичні основи дослідження об'єкта, у другому – визначає його методологію; третій і четвертий розділи присвячені дослідженню КК КОНТАКТ в англomовному інституційному та неінституційному дискурсі.

Структура роботи відповідає вимогам ДАК України щодо правил оформлення та написання кандидатської дисертації, а зміст – відбиває логіку побудови роботи та ідеї автора у проведенні аналітичної роботи з теоретичним і практичним матеріалом.

Вивчення дисертації дозволяє стверджувати, що О.В. Шпак **вирішила** поставлені у Вступі завдання, сформулювала та реалізувала власні концепції інтерпретації об'єкта та предмета дослідження. Відправною авторською стратегією у роботі став вектор дослідження контакту як комунікативної категорії з відображеними в англomовному дискурсі зовнішніми та внутрішніми диференційними ознаками.

На **належаьому** науково-методичному рівні та **достатньому** обсязі практичного матеріалу О. В. Шпак: – довела **дискурсотворчу** природу контакту; – дослідила **засоби** встановлення, підтримання та розмикання контакту; – поглибила **характеристику** фатичної та інформативної складових у функціях контакту та у фазах контакту; – виокремила та дослідили **види** унісонного та дисонансного контакту; – встановила **вербальні / невербальні особливості реалізації** КК КОНТАКТ; – обґрунтувала дві центральні **ідеї** у прояві цієї категорії: „ідею боротьби“ та „ідею прагнення до злагоди“.

Дослідження зазначених характеристик об'єкта дозволило автору дійти **важливих** теоретичних положень і висновків, які розкривають зміст і специфіку реалізації КК КОНТАКТ в інституційному і неінституційному дискурсі.

Положення і висновки дослідження:

1) визначають **сфери** реалізації контакту, його **фаз**; відмінні й спільні **функції** у кожному з видів дискурсу; **рівень психологічного** компоненту та авторського **Я**; домінуючу **статусну** роль у контакті; 2) розкривають комунікативну сутність *вербальних і невербальних засобів* в реалізації фаз встановлення та розмикання контакту (*стереотипні / стандартні формули спілкування, спеціальні звертання; жести, дитячі віршики, поцілунки та ін.*); 3) пояснюють **причини** унісонного та дисонансного характеру контакту, **порушення** мовленнєвих норм та функцію *переривання* контакту; 4) визначають **чинники**, що **детермінують** реалізацію того чи іншого виду контакту (напр.: *пошук консенсусу, підтримка відношень, корекція / зміна відношень*); 5) пояснюють: **одноплановість** та **обмеженість** засобів встановлення, підтримання та розмикання контакту в інституційному дискурсі у порівнянні із засобами неінституційного (родинного) дискурсу; 6) визначають чинники **англомовної культури** (*норми поведінки, традиції, ритуали*); традиційного оформлення комунікативно важливої інформації економними засобами. 7) розкривають ідею **боротьби**, яка об'єднує реалізацію КК КОНТАКТ у діловому, військовому та політичному типах інституційного дискурсу, та ідею **прагнення до злагоди**, яка об'єднує реалізацію КК КОНТАКТ у родинному дискурсі

Дослідження автором комунікативної категорії КОНТАКТ на матеріалі сучасного англомовного дискурсу відбиває об'єктивні риси мовленнєвої взаємодії в англійській картині світу. О. В. Шпак довела, що складовими цієї картини є: гіпердискурсивна основа категорії КОНТАКТ, національно-культурна специфіка прояву, національна цінність, позитивна або негативна полярність, „двошаровість“ (поєднання метакомунікації з комунікацією), історичний зв'язок з комунікативною категорією ВВІЧЛИВІСТЬ – НЕВВІЧЛИВІСТЬ, параметри реалізації (сфера функціонування, адресантно-адресатні конфігурації, характер та тема спілкування). Зазначені автором характеристики КК КОНТАКТ можна вважати **новими і важливими** в

аспекті **теорії комунікації**, а також в аспекті **практики викладання** англійської мови як іноземної.

Констатуючи ще раз факт вирішення автором поставлених завдань, підкреслимо **високий науковий** рівень дисертації. Критеріями визначення такого рівня роботи є: **тема** дослідження (її актуальність, зв'язок з провідними напрямками в науці, теоретична та практична значущість), **новизна** і **актуальність** завдань, **методологія** дослідження, **якісний практичний матеріал**, **належний рівень наукової підготовки** дисертанта. Зміст теоретичних положень та висновків дисертації не має логічних протиріч. Можна висловити лише окремі **дискусійні** думки щодо об'єкта дослідження та **деякі зауваження**, що виникли на основі оцінки окремих характеристик предмета.

1. КК КОНТАКТ – як подана ця ідея – являє собою комунікативну дію з відповідними фазами. Звісно, сам термін *контакт* є відомим і часто вживається в науковій літературі з комунікативної лінгвістики. У той же час існує термін *мовленнєва взаємодія*. Він також позначає комунікативну дію і часто вживається в комунікативній лінгвістиці. Виникає запитання: Чи міг би бути застосованим у якості об'єкта дослідження термін *мовленнєва взаємодія* – замість терміну *контакт*? *Мовленнєва взаємодія* також включатиме три фази, умовні за назвою і змістом: „встановлення“, „підтримання“, „розмикання“, які, у свою чергу, матимуть, вірогідно, аналогічні *контакту* функції, тактики і стратегії.

Хотів би зазначити, що автор уживає у дисертації термін „взаємодія“.

2. Під час розгляду автором об'єкта **не** фігурує такий важливий чинник мови як *конвенційність*. Цей чинник також „бере участь“ в організації контакту в усіх аспектах прояву і виконує конкретну функцію в його реалізації. Хотілось би знати думку автора щодо *конвенційного* характеру контакту і КК КОНТАКТ.

3. Положення про **наукову новизну** дисертації вміщують низку суттєвих, категоріальних, характеристик об'єкта. Деякі з них, вважаю, потребують, уточнення. Це – *культурно-специфічний; ідея боротьби та ідея прагнення до злагоди*. „Уточнити“ – це розкрити зміст і смисл цих понять в аспекті відображення лінгвокультурної специфіки КК КОНТАКТ.

У цьому зв'язку логічним буде запитання про можливість включення до „комплексного“ аналізу об'єкта *психологічного чинника* як елемента комунікативно-когнітивних характеристик КК КОНТАКТ (особливо „активності“ цього чинника під час фаз контакту).

Відповіді на ці запитання могли б доповнити інформацію щодо змісту цього комунікативно-дискурсивного явища.

4. У розділі 1 автор інколи виявляє „поспішність“ у формулювання тверджень, що викликає з нашого боку запитання. Наприклад, на с. 15 читаємо:

*„ ... в центрі уваги сучасних лінгвістичних студій перебувають одиниці, які, інтегруючи в собі певні мовні елементи, забезпечують спілкування між людьми, що сприяє взаєморозумінню, зближенню, **контакту***

Чому автор поставила слово **контакт** на останню позицію (після слів *взаєморозуміння та зближення*)? За логікою першим кроком взаємодії мав би бути *контакт* (акт контакту як такий), а вже потім (якщо для цього будуть підстави) – акти *взаєморозуміння і зближення*. Якщо контакт розуміти як комунікативну подію із відповідними фазами, то тоді, вважаю, поєднання трьох понять з точки зору логіки не є виправданим.

До речі, термін *контакт* у цьому контексті – разом з термінами *взаєморозуміння та зближення* – вживається автором в іншому, збагаченому, значенні.

Виникає запитання і до змісту твердження на с. 31:

„ ... Дослідники [72, с. 274, 277; 248, с. 73; 267, с. 85; 342] визначають стратегію як **когнітивний** процес, у якому мовець **співвідносить** свою глобальну чи локальну комунікативну ціль з **мовним вираженням** ... „ (жирний шрифт – **наш ВК**):

Сполучення „з мовним вираженням“ привносить у зміст фрази елемент спрощеного уявлення про когнітивний процес. Стратегія у сфері комунікативної взаємодії, звісно, є когнітивним процесом. Мовець, дійсно, **співвідносить** свою комунікативну мету ... – однак, **не** з „мовним вираженням“ ... а, насамперед, з **оцінкою** ситуації взаємодії: свого місця в цій ситуації і місця партнера, далі – доцільності мовленнєвого кроку, можливих варіантів реакції з боку адресата ... і тільки **п о т і м** він „звертається“ до способу здійснення своєї комунікативної мети. Частіше – до мови (сполучення „мовне вираження“, вважаю, не є коректним!) як засобу відтворення задуманого (думки). Отже, когнітивний процес є складною дією, яка охоплює етапи зародження, розвитку та актуалізації думки.

На с. 46 виникає запитання до слова *смысл* у реченні (Що розуміє автор під цим терміном / поняттям?):

*Уважаємо, що це знання наявне у свідомості носіїв англійської мови у вигляді **смыслу** – зустріч, вступ у спілкування, за визначенням Т. Г. Винокур, «генеральна соціопсихологічна інтенція» [49, с. 137].* (жирний шрифт – **наш В.К.**)

Висловлені зауваження **не** впливають на загальну **високу** оцінку дисертації. Дослідження О.В. Шпак виконано на **належному** науковому рівні, має **цілісний** та **завершений** формат, **теоретичну** та **практичну значущість**. Теоретичні положення та висновки, що визначають зміст об'єкта дисертації та характеризують її предмет, є **новими**, відбивають **значимі** у теоретичному та практичному аспектах результати.

Зміст **автореферату** є ідентичним основним положенням дисертації.

Публікації О.В. Шпак у повному обсязі **відображають** ідеї автора та результати дослідження.

Вважаємо, що рецензована дисертація **відповідає** вимогам "Порядку присудження наукових ступенів і присвоєння вченого звання старшого наукового співробітника", затвердженому Кабінетом Міністрів України 24.07.2013 № 567, а її автор, Олена Владиславівна Шпак, **заслуговує** на присудження наукового ступеня кандидата філологічних наук зі спеціальності 10.02.04 – германські мови.

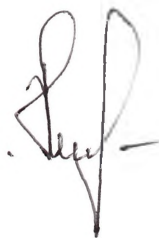
Козловський В.В.

доктор філологічних наук,
професор кафедри германської філології
Інституту філології Київського національного
університету імені Тараса Шевченка, професор

09.11.2015 р.

ПІДПИС ЗАСВІДЧУЮ
ВЧЕНИЙ СЕКРЕТАР НАЧ
КАРАУЛЬНА

Відгук одержано 12.11.2015р.

Вчений секретар спецради Мов Г.Г. Морозова